

Francis Sejersteds foredrag ved det åpne møtet om ”Norsk leksikon på nett”,
Stratos 6. mai 2010

OM NØDVENDIGHETEN AV Å VIDEREUTVIKLE STORE NORSKE

I den nye grunnlovsparagraf 100, ytringsfrihetsparagrafen, som ble endelig vedtatt av Stortinget i 2004, heter det i 6. og siste ledd: ”Det påligger Statens Myndigheter at legge Forholdene til Rette for en aaben og oplyst offentlig samtale.” Dette var et helt nytt prinsipp i denne sammenheng og førte til en viss debatt.

I vår sammenheng legger vi spesielt merke til at samtalen må være ”oplyst”. I Ytringsfrihetskommisjonens premisser henvises det blant annet til det offentliges finansiering av skoler og universiteter, og det presiseres at det påligger staten ”en plikt til å utarbeide og skape informasjon og kunnskap på områder der slikt mangler” (s. 250). Det sies også at når det gjelder det institusjonelle grunnlag for en ”aaben og oplyst Samtale” kan dette alene ikke overlates til markedet ”noe som lenge har vært erkjent av den norske stat”. Sikker kunnskap over et bredt felt, og som er lett tilgjengelig for alle, må altså i siste instans være et statlig ansvar i et moderne samfunn. Det var dette Stortinget satte inn i Grunnloven i 2004. Vi kan si at her er kunnskapspolitikken grunnlov.

Et nasjonalt konversasjonsleksikon eller en encyklopedi som presenterer pålitelig faktakunnskap fra de forskjelligste felt, har etterhvert blitt sett på som en nødvendighet i de utviklede nasjoner. Norge fikk sitt første virkelige leksikon av denne type i kjølvannet av 1905. Et nasjonalt leksikon var en del av nasjonsbyggingen. Det tar vare på vår felles hukommelse. Gjennom mer enn hundre år er det ved utviklingen av Store Norske opparbeidet en omfattende kunnskapsbase som gir et uvurderlig grunnlag for en videre utvikling. Et nasjonalt leksikon er også uvurderlig i utviklingen av et rikt og – ikke minst – presist nasjonalt språk. Dette er til den største nytte for så vel fagfolk som legfolk. Her får man en mer eller mindre autoritativ bestemmelse av innholdet i språkets forskjellige begreper.

Noe av det karakteristiske ved de tradisjonelle, nasjonale konversasjonsleksika er den avgjørende rolle det legges på *redaktørrollen*, det vil si på at man har en systematisk utvelgelse av artikler basert på et overordnet helhetsperspektiv. Redaktørrollen innebærer også at man velger ut fagfolk til å gå god for og oppdatere artiklene innen de respektive fagene.

Kollegier med *fagansvarlige* er et karakteristisk og meget viktig trekk ved nasjonalleksikaene. Artiklene i et levedyktig leksikon er i stadig utvikling og vil ofte være en mosaikk av bidrag fra samtidige og tidligere forfattere. Fagansvarlig-instituttet sikrer at denne mosaikken til enhver tid garanteres av betrodde fagfolk. I den grad en enkelt *forfatters* preg er intakt i mosaikken, dokumenteres også det gjennom en synlig signatur. Slik ser man på alle plan hvem som står bak. Anonymitet kan lett lede ut i lettvintheter, slurv og det som verre er. Store Norske har vært ansett for å gi nettopp slike garantier for at *det viktigste er med*, og for *kompetanse* og for *ansvarlighet*.

Nå har utviklingen av de digitale medier skapt en revolusjon når det gjelder formidling av informasjon. Umåtelige mengder av informasjon flommer på nettet. Dette har skapt en helt ny situasjon for Store Norske. Det ville imidlertid være helt galt å si at denne nye frie flyten av kunnskap og informasjon overflødiggjør det redigerende ledd. Situasjonen er snarere den motsatte. Nettopp ved denne frie flyten av informasjon er det blitt om mulig enda viktigere at det noen steder legges vekt på det redaksjonelle – for den rimelige garanti for en fornuftig utvelgelse, for faglig kompetanse og for ansvarlighet gjennom identifikasjon av kunnskapsformidleren. Den kritikk som har vært reist mot Store Norske i den nye åpne situasjon, går da også ut på at det ikke godt nok har representert det som skal være dets tradisjonelle oppgave og styrke.

Det neste grunnleggende prinsipp er at ingen bør ha monopol på redigering. Prinsippet er fullt anerkjent i medieverdenen, men har nok ikke vært etterlevet i den leksikalske verden. Selv om man naturligvis har hatt en rekke mer temarettede oppslagsverk, har Store Norske hatt en posisjon som kan minne om et monopol. Denne situasjon er nå endret. Skal Store Norske videreutvikles som et nettleksikon, må kritikken og de nye utfordringer tas på alvor. Dette er utgangspunktet for oss som mener at Store Norske som et redigert leksikon og med grunnlag i den store kunnskapsbase det representerer, ikke bare må fortsettes, men må gis en ny start.

Den største konkurranse er, som vi vet, kommet fra nettleksikonet Wikipedia, så vel det gigantiske, engelskspråklige Wikipedia som fra dets norskspråklige avlegger. La det med en gang være sagt at Wikipedia er et fascinerende prosjekt som har ekspandert raskt og blir brukt i stort omfang. Wikipedia har, for å sitere Store Norske på deres nettside-presentasjon av seg selv, gitt sterke bidrag til fornyelsen av leksikonformen. Wikipedia er brukerbasert. Hvem som helst kan bidra, dog slik at de må følge visse prinsipper som nøytralitet og

verifiserbarhet. Artiklene, som er usignerte, skrives, korrigeres, erstattes og oppdateres av brukerne. Der er stor aktivitet og ustanselige endringer og oppdateringer i mange artikler, ikke minst når det gjelder artikler om omstridte temaer. Lenkingen er godt utviklet, hvilket bidrar til å gjøre leksikonet lett å bruke. Utviklingen har karakter av et dugnadsarbeid med mange entusiastiske bidragsytere. Kvaliteten er gjennomgående god, men mangelen på synlig avsender som kan stå som garantist for kvaliteten gjør Wikipedia sårbar for manipulering.

Nå er det ikke slik at det ikke utføres redaksjonelt arbeid for å bedre utvalg og kvalitet. Tvertimot gjøres det et stort arbeid for å kvalitetssikre. Eller for å sitere en sympatiserende bidragsyter på Wikipedias eget diskusjonsforum: *Wikipedia: Tinget* (som er fascinerende å lese og som gir mye informasjon): Det utføres mye redaksjonelt arbeid av rydding for å fjerne ”pubertal klotring og utagerende og agiterende ytringer”. Dette sier vel noe om så vel problemene som om strevet med å løse dem. Ikke desto mindre er det klart at det er mange fordeler ved å basere seg på brukerbidrag på den måten Wikipedia har gjort. Gode artikler, oppdateringer og ideer strømmer på så vel som dårlige. Noe av det mest positive er at Wikipedia blir mer aktuelt og med et bredere nedslagsfelt enn Store Norske. Oppdateringene skjer også meget raskere.

Disse fordeler ved et brukerbasert leksikon har ikke gått ubemerket forbi. I mars ifjor kom Store Norske på nettet – gratis tilgjengelig for alle. De la opp til et nytt konsept ved å satse, som de selv sier, på en kombinasjon av en kvalitetssikret, redaksjonsstyrt leksikonbase med konsist innhold og lav aktivitet på den ene side, og brukerbidrag eller nettets frodige mengde av nettsted med informasjon fra en blanding av sikre og mindre sikre avsendere på den annen. Det markeres naturligvis om det er en kvalitetssikret artikkel av gammelt merke, eller en brukerinnsendt artikkel eller oppdatering. Det siste gir ikke samme garanti, selv om det er opprettet et ”feiljegerkorps”. Det gjenstår mye arbeid med å utvikle tjenesten. Som Store Norske selv sier, er det egentlig nå at ”den store nasjonale dugnaden med leksikonet begynner”. Brukere har begynt å melde tilbake, og de fagansvarlige har begynt systematisk å oppdatere sine fagfelt.

Wikipedia er et dugnadsprosjekt. Men som lederen for redaksjonsrådet for siste papirutgave av Store Norske, Trond Berg Eriksen skriver, har også Store Norske alltid vært et dugnadsprosjekt. De fagfolk som skriver der er honorert, men meget beskjedent, og det er iallfall ikke det som driver dem til verket. Det nye prosjekt innebærer et forsøk på å utvide

basisen for dugnaden og å revitalisere den. Det er ikke et forsøk på å forlate det som har vært Store Norskes styrke som kvalitetssikret, redaksjonsstyrt leksikonbase, men snarere ledd i et forsøk på møte kritikken og forbedre den tradisjonelle tjeneste i en ny setting.

Store Norske er på ingen måte alene om å prøve en slik mellomløsning. Verdens ledende tradisjonelle leksikon, Encyclopædia Britannica, har bestemt seg for å inkludere brukerbidrag. De store leksikaene i Tyskland og Danmark prøver seg med varianter av samme modell, mens Sveriges nasjonalleksikon foreløpig holder fast ved en abonnementsbasert redaksjonsstyrt tjeneste.

Hvem er det som skriver i Wikipedia? Det er sikkert en broket blanding av fagfolk og legfolk, men først og fremst er det entusiaster. Man kan da også øse av den informasjon som flyter så fritt på nettet. Et lite poeng å merke seg, og som fremgår av diskusjonen på diskusjonsforumet *Wikipedia: Tinget*, er den rolle Store Norske har spilt som pålitelig informasjonskilde for en del av det som skrives på Wikipedia, kanskje særlig i oppstartsfasen. En av diskusjonsdeltagerne, Yngve Jarslett, som har skrevet flere hundre artikler for Wikipedia, skriver der at Store Norske var en ”respektert og ofte avgjørende kilde på Wikipedia”. Idag, sier han, skriver han mest for Store Norske. Det er vel mulig at kildebruken også har gått den andre veien.

Erling Bjørtvedt skriver samme sted at han har gått den motsatte vei, fra Store Norske til Wikipedia. Han har kritisert Store Norskes forretningsmodell i Aftenposten idet han har pekt på at mange av de fagansvarlige er lite produktive og at de mange av dem er legfolk – sikkert en relevant påpekning. Store Norske er forøvrig ikke alene om å slite med å mobilisere de beste fagfolk. Det sies at Encyclopædia Britannica holder fast ved å bruke fagfolk for sin tradisjonelle leksikonbase, men at de sliter med produktiviteten. På den annen side skriver Bjørtvedt også at Store Norskes artikler holder overveiende høyere faglig standard, og at det bør fortsette med å produsere dybdeartikler. Når det gjelder bredde og aktualitet kan Store Norske allikevel ikke konkurrere med Wikipedia.

I debatten har det dukket opp enkeltteksempler på artikler som er bedre og fyldigere i det ene enn i det andre leksikon. Slikt kan man naturligvis finne begge veier. Et eksempel er at det i en avis ble påpekt at Anniken Huitfeldt, som jo er en aktuell person i den pågående diskusjon om Store Norske, er avspist med 3 ½ linje i Store Norske, mens hun har fått en mer utfyllende

behandling i Wikipedia. Kanskje burde hun vært oppdatert på Store Norske. Det ville imidlertid være galt å trekke noen konklusjoner av dette når det gjelder biograferte personer generelt. Norsk Biografisk Leksikon er en del av Store Norskes nettutgave. Men der er ikke Anniken Huitfeldt tatt med (i motsetning til seks andre Huitfeldter fra norgeshistorien). Generelt er det nok slik som det står i *Wikipedia: Tinget* at Norsk Biografisk Leksikon er overlegent i forhold til artiklene Wikipedia har om de samme personer.

De to nettleksika er altså basert på forskjellige redaksjonelle prinsipper. Noe av det viktigste i den sammenheng er Wikipedias anonymitet versus Store Norskes synlige fagfolk. De to har utvilsomt hver sin styrke. De går også i noen grad hver sin vei. Wikipedia henvender seg til en bredere almenhet med mye aktuelt stoff, mens Store Norske legger stor vekt på kvalitetssikret informasjon ikke minst rettet mot utdanningssektoren, men også mot almenheten.

Det naturligvis en stor grad av overlapping og dermed konkurranse. Vi har antydnet hvordan de to leksika skjeler til hverandre og plukker gode ideer, informasjon – og bidragsytere fra hverandre. Vi har nettopp kunnet lese i Universitas at Wikipedia håper på å møte kritikken av det upålitelige i de brukerstyrte artikler ved økt deltagelse fra universitetsmiljøene i Norge, altså ved å gresse på det som tradisjonelt har vært Store Norskes beitemarker.

Konklusjonen er uansett at når vi går litt inn i materien og ser på den seneste utvikling, er det slående hvor fruktbar denne situasjonen med så vel forskjeller som konkurranse er, eller kan være. Begge leksika har måttet skjerpe seg, og de er åpenbart på vei til å bli bedre enn de ville vært uten den andres tilstedeværelse.

Vi nevnte at Store Norske hadde gått i retning av en monopolsituasjon. Om Store Norske skulle bli begravet, ville vi på nytt stå overfor en situasjon som ville ha en viss karakter av monopol, men nå for Wikipedia. Faren er at Wikipedia vil kunne bli det eneste norskspråklige leksikon på nettet. Til tross for Wikipedias gode sider vil det være meget uheldig. Store Norske er fremdeles det nødvendige, kvalitetssikrede, redaksjonsstyrte og – ved at bidragsyterne signerer artiklene – ansvarlige korrektiv til all den informasjon som flyter på nettet. Uten Store Norske vil vi bli skånselsløst henvist til det som er kalt ”the new digital disorder”.

Det er sagt at et leksikon er en maktfaktor. Fagfolk-leksikonet synliggjør iallfall menneskene bak, det kollektive dugnadsleksikonet tilslører dem. Wikipedias praksis med å oppføre kilder og loggføre dem som har vært inne i artikkelen, bøter på noe av dette, men synliggjør ikke den ansvarlige for artikkelen. Maktaspektet aktualiseres naturligvis også ved monopolsituasjonen. Vi nevnte Store Norskes autoritative status. Men også autoriteter må kunne kritiseres – ikke minst dem. Brukermedvirkning og alternativ kunnskapsformidling vil kunne utfordre de potensielle monopolisters makt – Store Norskes som Wikipedias. Det er å håpe at en fornyet satsing på Store Norske i den situasjon med kritisk evaluering som er oppstått, vil kunne bevare og videreutvikle dets karakter av en autoritativ kunnskapsbase i positiv, faglig forstand.

Noen skritt er tatt. Man er igang med å utvikle Store Norske-applikasjonen slik at leksikonartiklene skal bli synlige og tilgjengelige for Google og andre søkemotorer. Dette er en forutsetning for at Store Norske-artiklene skal få høy Google-rating. Det bør lages programmer som sørger for automatisk lenking mellom artiklene der henvisningsmålet er entydig. Det er videre planlagt en egen skoleportal. Det må også sørges for mer systematisk oppdatering blant annet ved å få de fagansvarlige mer produktive. Når det gjelder synlighet for Google, lenking og oppdatering ligger Wikipedia foran, men så må man huske på at det var først i mars ifjor at Store Norskes nye prosjekt ble lansert. Håpet var at det kunne finansieres gjennom annonser pluss andre bidrag. Men til tross for rimelig stor interesse fra brukere (ca. 130 000 unike brukere i uken) uteble annonseinntektene og Kunnskapsforlaget måtte kaste kortene før det egentlig hadde fått utviklet den nye tjenesten.

Fritt Ord og Sparebankstiftelsen DnB NOR tok da et initiativ for å reetablere Store Norske som et moderne nettleksikon, blant annet ved å stille til disposisjon to millioner kroner. Tanken er i første omgang å skape en institusjonell basis som kan overta Store Norskes database vederlagsfritt fra Kunnskapsforlaget. Kunnskapsbasen er der, men den må vedlikeholdes. Det haster med å legge grunnlaget for en ny start. En slik ny begynnelse krever oppslutning fra mange aktører. Interessen har da også vært upåklagelig. Etter invitasjon fra Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening ble det for to dager siden holdt et møte med representanter, foruten fra foreningen selv, fra Nasjonalbiblioteket, Kunnskapsforlaget, universitetene og de to stiftelser. Det var enighet på møtet om at man skulle søke å etablere et prosjekt som skulle stake ut veien for en videreutvikling av Store Norske institusjonelt og redaksjonelt – en ny giv som skulle demonstrere viljen og muligheten for dette.

Det var klart for alle at de syv universiteter måtte komme til å spille en sentral rolle for et slikt nytt nettleksikon. Det har vært mye positiv tilbakemelding fra universitetene. Saken skal behandles om noen dager på universitetenes rektormøte. Det kan i denne sammenheng nevnes at i Sverige er universitetene og kommunene (som skoleeiere) dypt involvert i Nationalencyklopedin, også ved finansielle bidrag. I Sverige er et tradisjonelt redigert leksikon et viktig element, eller kanskje selve grunnstenen, i kunnskapspolitikken i en situasjon der det flommer over av informasjon på nettet. Studenter og elever skal ha de beste hjelpemidler.

Når det gjelder universitetene har det vært påpekt at et avgjørende bidrag fra det offentlige vil være å inkludere leksikonformidling i tellesystemene for meritterende publisering. Dette er naturlig ut fra den vekt det nå legges på formidlingsforpliktelsen. Ellers vil det være mulig å trekke på kompetanse og tjenester fra andre institusjoner, ikke minst Nasjonalbiblioteket. Det man tenker seg er altså at man om noen tid vil kunne presentere et opplegg som er så godt at det vil måtte vekke myndighetenes interesse.

Jeg minner om hva jeg sa innledningsvis om det offentliges overordnede ansvar, nedfelt i Grunnloven, for at alle skal ha adgang til sikker kunnskap over et bredt felt, eller om man vil – for å ha en kunnskapspolitik. Min lærer på universitetet, professor Jens Arup Seip, formet et begrep: ”det norske system”. Det innebar at sterke og lovende initiativer fra privat hold nesten automatisk ble fulgt opp av offentlige bevilgninger. Man måtte så å si gjøre seg fortjent til slike bevilgninger, men så fikk man dem også. Han utviklet begrepet i forbindelse med den første jernbaneutbygging, men det ble formet som et generelt begrep. Det var simpelthen gjennom et slikt arrangement med samvirke mellom private og det offentlige at Norge ble modernisert. De gode resultater bør inspirere til fortsatt bruk av ”det norske system”.

Francis Sejersted